

كلية الآداب

حوليات آداب عين شمس المجلد ٤٦ (عدد أكتوبر – ديسمبر ٢٠١٨)

<http://www.aafu.journals.ekb.eg>

(دورية علمية محكمة)

جامعة عين شمس

عقدة القبح في نتاجات يوسف حاييم برينر الادبية (نماذج مختارة)

علي محمد رشيد *

مدرس مساعد/ كلية اللغات / جامعة بغداد/ قسم اللغة العبرية

المستخلص

يعد البحث في نتاجات أو شخصية أديب معين طريقة مناسبة للتعرف على ماهية وشخصية الأديب ، ولذلك فان بحثنا هذا يسلط الضوء على طبيعة شخصية الأديب العبري المعروف (يوسف حاييم برينر) والذي يعد واحدا من كبار الأدباء في الأدب العبري الحديث . وذلك من خلال التطرق إلى بعض النماذج المختارة التي رأى بها الباحث سخرية استخدمها الكاتب لابرار مشاعره حيال شخصيته وهيئته السيئة وعلى الوصف المشترك معها ومع الحياة التي عاشها ، من حيث صعوبة الحياة والفقر المدقع ، إضافة إلى المجتمع وعائلة الأديب التي كانوا بمثابة ركيزة اضافية لمشاعرة السلبية.

תסביך הכיעור ביצירתו של יוסף חיים ברנר (דוגמאות נבחרות)

אוניברסיטת בגדד – פקולטת השפות
מחלקת השפה העברית
עוזר למורה : עלי מוחמד רשיד

תקציר

העיון ביצירתו או בדמותו של יוצר מסוים הוא דרך נכונה להתוודע על מהותו ועל ישותו של היוצר , ובכך מחקר זה שופך את האור על אופי דמותו או על ישותו של היוצר העברי המפורסם (יוסף חיים ברנר) , הנחשב אחד מגדולי הספרות העברית החדשה , בכמה יצירות נבחרות שראה בהם החוקר כשאת הנפש שבהם משתמש היוצר לייצוג את הרגשתיו על דמותו וחיזיונותו הגורעים ועל התיאורים המשותפים למציאות שאותה הוא חי ונושם . חייות שהוא חווה לחייו הקשים והעוני הטרוד , יתר על כן סביבתו החברתית ומשפחתו של היוצר היו נדבך נוסף להרחבת רגשותיו השליליים.

הקדמה

שכבות שכבות נתגלה האדם לשורשי נפשו ובשורשי נפשו לנתיבות היצירה הספרותית. תחילה לא נתגלו אלא הקליפות העליונות , הלבושים , עמידתו של האדם בפני העולם ומנהגו וסיבכו לא נתפסה אלא לאור הסיכסוך או השלמה האקטואליים. נושאי יצירתו של ברנר בזיקתם למציאות מעידים על כך כי עניין לנו בתחנת דרך ביוגרפיות של היהודי הנודד , המתמודד עם המציאות בפלשטין או במדינות שנדד , כמו כל ההתמודדות עם הבעיות אם היו נפשיות או כלכליות ומבקש לעצבה עיצוב סיפורי , ואגב ברנר מגיש לנו את ראשי פרקים לאופי חייו בסוף המאה ה19 ותחילת המאה ה20 , והרגשותיו כלפי דמותו ובעיותיהם השונים. מני אז קיימת קרבה רבת משמעות בין היוצר ובין יצירתו הספרותית , בין אם היה כתוב בלשון מדבר , בין אם המרחב בין המספר לבין הגיבור הובלט ע"י שמסופר על הגיבור בגוף שלישי – אולי אומרים אנו – כי תמיד נאבק הגיבור (היוצר) הגלוי והסווה עם מערכת ערכים של סביבתו , יש והגיבור שולל אותה , על ערכיה המקודשים שלילה כמעט גמורה , אולי יש והיצירה היא חישוף חוויית הקונברסיה , או הוא משתף הקורא בתהליך שחרור האני מצורות חיים מקובלות . לאור הנחות יסוד אלו אדון במחקרי זה השלכות תסביך הכיעור על יוסף חיים ברנר הן כסופר , והן כאדם פשוט.

מטרת המחקר

- ❖ לבדוק את דמותו של ברנר , ופירוש את סיבת ומהות התסביך שבו והשלכותו על אופי חייו.
- ❖ להתעניין באופי חייו של ברנר, ובכך על ברנר יש לדון באספקלריה כפולה : על הסופר כשלעצמו ועל האדם כשלעצמו , ולא ראי זה דומה לראי זה . את ברנר הסופר יש להעריך מבחינה תרבותית היסטורית , ומצד התפקיד שמילא בשעתו וההשפעה על הסופרים שאחריו.

היפוזה של המחקר

השתמשנו בתחום החקר הפסיכולוגי של ברנר האדם והסופר , ועל האדם יש לדון מתוך דעת הנפש והבחנה במניעים ובסתירות שפגמו באישיותו וקיפחו הרבה מערכו , נודה –נא מראש כי מרובות הן נקודות המגע בין התחום הספרותי והתחום האידי בדמותו של ברנר. אשר בהסתובבו על צירו בלי הרף היה חושף פעם את המיספרה האחת ופעם את השניה (ברנר הסופר והאדם) , שלא היו כלל בבחינת מעלה ומטה , אלא בבחינת שתי פנים המתגלות חליפות.

במחקרנו זה התעניינו בשלושה תחומים עיקריים : -

- א - תחילה התעניינו בהגדרת התסביך וסוגיו החשובים .
- ב - טיפלנו את חייו של ברנר בצורה מפורטת והשפעתו על הסופרים העבריים.
- ג - הצגנו את כמה דוגמאות מצאנו בהם אתהזעקה המרה שלו על הכיעור שבו , ובסופו של במחקר הסקנו כמה הערות ומסקנות.

א - התסביך והגדרתו

מילון אבן שושן מגדיר את התסביך נגזר [מן סבך; הקטבך]ריבוי [תסביך-] , תסביכים , תסביכי :

1. צרוף מסבך של משגים או תופעות.

2. [בפסיכולוגיה, בייחוד בפסיכואנליזה] סבוך נפשי, ארויים אסורים שנגזקו מן התודעה אך נשארו קימים בתת-הכרה, עד שהתגלו ופרצו לאתר שנים מרבות בצורה חולנית ובהפרעות קשות כחיי הנפש: פלוני סובל מתסביכים שונים⁽¹⁾.

לרוב נאמר על אדם זה או אחר כי הוא סובל תסביכים , ז"א יש לו

התנהגות מוזרות , ופרדוקסים מסוימים ; לכן שואלים אנו מה היא ההגדרה המדעית של התסביך הפסיכולוגי ומה הם הסיבות להופעתו?

התסביך כמונח – הוא רעיון או קבוצת רעיונות מקושרים ומודחקים

מן התודעת של האדם , על פי רוב הרעיונות האלה מקושרים ברגש מסוים , והם נמצאים במאבקים מתמידים עם רעיונות מקובלים אצל האדם . תמיד יהיה האדם המסובך (הסובל תסביכים) שקוע במחשבותיו ומלחמות פנימיות ממשיכות לאין סוף , ובכן הוא תמיד אדם המופנם מפנה את האנרגיות שלו כלפי עצמו , הוא מהורהר , זהיר, שקט . ויבלה את זמנו בחדר עם ספרים או מחשב, רחוק מהחברה⁽²⁾.

רעיונות אלה (תסביכים) נחשבו כהתכונות בלתי מוחשית לא מזהיר

לה האדם ולא יודע מה מקורם , וההשלכות הישבות של התסביכים הן הדאיגה , מתח נפשי, תחושת חוסר ערך, חוסר בטחון, ספקנות ... וכי⁽³⁾.

הגורמים החשובים להתהוות התסביך הם :

יש כמה גורמים שיעזירו בהופעת התסביכים , לרוב סיבת התסביכים האלה

היא מאמרי האנשים כלפיהם והפחד מדבר מסוים , למשל , אם ההורים יאימו את בניהם מן דמות מסוימת כמו השוטר או הדוקטור או דמות מפחידה ... הקול הרעם ... וכו' , דברים אלה עפ"ר יפגיעו בישירות בדמותו של הילד , רגש זה ישאיר בתודעתו של הילד גם אחרי גדולתו , ודוחף אותו גם לדאוג מדמויות אלו , רגש זה יהיה כמו זעזוע מכאיב חש בו הסובל בזמן ראיתו לדמויות אלו .

גם כן , יש גורם משפיע ביותר עם האדם , גורם זה הוא המניעה מלעשות

דבר מסוים בזמן הילדות , ובמיוחד אצל המשפחות העניות , יתר על כן , ההורות

הקשות , המכות והעונש הקשי והכבד נגד הילדים מביא להם רגשים שליליים כמו המשטימה ונקמה מן האחרים.⁽⁴⁾

הפסיכואנליזה מציגה תסביכים רבים , והחשובים בהם :

1 – תסביך אדיפוס- הוא השם שניתן על ידי זיגמונד פרויד לתסביך בפסיכואנליזה שבו ילד מאוהב באימו ומקנא באביו שנתפס על ידיו כמתחרה שלו. התסביך נקרא על שם אדיפוס, מסיפור המיתולוגיה היוונית והמחזה של סופוקלס "אדיפוס המלך".⁽⁵⁾

תסביך זה נוצר אצל גברים שאינם מסוגלים לאחד את אהבתם הנפשית – הרוחנית ואת תשוקתם החושנית . הסיבה היא שהילד למד שאסור לאהוב את אמא ' ביצר הטוב וביצר הרע' גם יחד.⁽⁶⁾

2 – תסביך אלקטרה – בניגוד לתסביך אדיפוס , תסביך זה נועד לנשים ובנות , מקור השם "אלקטרה" המיתולוגיה היוונית על אלקטרה, בתו של אגממנון שרצחה את אמה. בגלל חיבתה באביה , תסביך אלקטרה הוצג על ידי זיגמונד פרויד ומשקף את התחרות הפסיכו-מינית של הילדה עם אמה לצורך השגת בעלות על אביה וזאת כחלק מהשלב הפאלי בהתפתחות. מקור התסביך הוא מהדמות אלקטרה שבמיתולוגיה היוונית. אלקטרה זממה יחד עם אחיה לרצוח את אמה ואת אביה החורג על רצח אביהם.⁽⁷⁾

3 – תסביך ההופעה – תסביך זה דוחף האדם הסובל לחיבה להודעת הזולת ביכולתו ובדמותו בצורה יפה . ויש כמה תסביכים אחרים כמו **תסביך קין , תסביך סנדרילא , תסביך ביטר פאן וג'וקאסט ...** ואחרים.⁽⁸⁾

4 - תסביך הנחיתות – תסביך זה שראינו כי ברנר סובל בו בצורה זו או אחרת והסתסביך הזה הוא בסיס עיקרי לתסביך הכיעור, לתסביך זה יש כמה הגדרות , היות ורוב המילונות הרפואיים והמדעיים מגדירים אותו כתסביך משונה , מילון התרבות האמריקאי⁽⁹⁾ מגדיר אותו " כי הוא רגש נצחי בחוסר באי יכולת , רגש זה מביא אצל הסובל את רגש התוקפנות המופרזת תוך ההפזרה בפיצויים ."

אך מילון אוקספורד של הספורט והרפואה מגדיר אותו⁽¹⁰⁾ : " כי הוא סיבוך וניגוד פסיכולוגי מביע אותו במאבק בין התשוקה בחיפוש אחרי ישותו של האדם ולהתוודיע על המצב לבין הפחד מן הכישלון והנחיתות , לכן מאבק זה יוצר את רגש התוקפנות והמשטימה".

אלפרד אדלר מפרש את התסביך הזה ומגדר אותו : " כי הוא רגש פנימי מרגיש בו האדם כי הוא פגום ובמיוחד כי הוא פחות ואין לו ערך בהשוואה עם הזולת , ובכן יהיה תמיד אדם מסובך ופחד אוהב את הבדידות , אדם שמלא ניגודים בין רצונותיו לבין מעשיו"⁽¹¹⁾.

הסיבות העיקריות לתסביך הנחיתות :

לתסביך זה הרבה סיבות , והסיבה החשובה היא שחוזר לה אדלר ואחרים נוגעת בתקופת ילדותו של האדם , אולי השוני ביונו לבין אחיו , מצב המשפחה הכלכלי .. וכו' , ואנו מסקירים את רוב הסיבות העיקריות להופעת תסביך זה שמסקן אדלר ראה את תחושת הנחיתות כתחושה בסיסית איתו מתמודד כל אדם , לדבריו, כל הילדים נולדים עם הידיעה הברורה והבסיסית שהם חסרי אונים ותלותיים ביחסיהם עם מבוגרים. ההורים מחזקים את התחושה הזו, בכך שהם מחליטים בשביל הילד ועושים

הכל למענו. גם האינטראקציה עם ילדים מבוגרים יותר מהילד, כגון אחים גדולים, מחזקת את תחושת הנחיתות. ילדים אשר גדלים עם נכות פיזית, מפונקים יתר על המידה או לחילופין מוזנחים על-ידי הוריהם, יגדלו עם תחושת נחיתות מחזקת אף יותר⁽¹²⁾. הדבר הפגוע והכואב ביותר באדם אם יהיה בעל מום, ז"א מום פיזיולוגי, כגון כיעור, לקות דיבור או ראייה, גובה... וכו', והתוצאה מובהקת של זה האדם מרגיש בעצמו נטוש וחסר ערך⁽¹³⁾. וגם אחד הגורמים החשובים לנחיתות הוא האפליה החברתית, אולי ע"פ המעמד הכלכלי, הדת, העור והצבע... וכו'. החסרון הסנטימנטלי - הגורם הנוסף לתסביך הנחיתות הוא היחס השלילי שיזכה לו האדם מצד הוריו. לפעמים זכינו ליחס משפיל, מזלזל. היחס הזה, למרות שלא נועד במקור לפגוע בנו ברוב המקרים, גרם לילדים שהיינו להבין ולהפנים מסר חזק ומכאיב של חוסר ערך עצמי, ודכאון ומצבי רוח קיצוניים⁽¹⁴⁾.

ב - יוסף חיים ברנר (1881, - 1921)

1 - האיש וחיו

סופר עברי הוגה, פובליציסט ומנהיג ציבור שהשפיע רבות באישיותו על בני העליה השנייה בפלשטין. ביצירתו בטא ברנר ספקותיו לגבי עתידו של העם היהודי ואת יאושו וחרדתו לגורל המפעל הציוני⁽¹⁵⁾ והוא מחלוצי הספרות העברית המודרנית. נודע במספר שמות עט, כגון: (בר יוחאי, ת.ב. צלאלי, י.ה.ב., ויוסף חבר)⁽¹⁶⁾.

אביו ר' שלמה המלמד, פירנס בדוחק את משפחתו בת שמונה הנפשות, וכמעט כל יהודי עיירה נידחת זו התלבטו בצרפני הדלות המנוונת, של ברנר עברה עליו העוני ומחסור, מה שהטביע חותם של עצבות ודיכאון על כל חייו וגרם לכך, שהיה לו מבט פסימי על החיים בכלל ועל חיי - ישראל בפרט ככל שאר ילדי - היהודים בעיירות של רוסיה ואוקריינה בדורו⁽¹⁷⁾.

למד תחילה ב "חדר" והתענה תחת שבט הרבי, אעפ"י שהצטיין בכשרונותיו המעולים ובהתמדתו המרובה, בן שתים - עשרה גלה למקום תורה - לשיבה בהומל, ובה למד כשנה וחצי, אחר כך טולטל משיבה לשיבה, סבל רעב וחי כנזיר, ובן 14 (בשנת 1895) עזב את בית - אבותיו והמשיך את לימודיו, שהיו תחילה לימודי הדת בלבד, ובישיבת קונוטוף הפך למתנגד וחיבר "משנת - חסידים" - דברי היתול על החסידות, אך נתפס בעונו ונענש בפומבי, בישיבות הסמוכות לעיירתו כשהוא נודד מעיירה לעיירה, בישיבה שבעיירה פוץ'פ (באותו פלך צ'רניגוב), שבא ללמוד בה כשהוא בן 15 ב (1896), התוודע אל המספר (אורי ניסן גנסין), ושניהם נתיידו והשפיעו זה על זה, בישיבת פוץ'פ למד ברנר כשלושה שנים (1896 - 1898) ובה הציץ ונפגע: התחיל קורא בספרות העברית החדשה ואף התחיל כותב בעברית על עניינים שונים ב "עיתונים" בכתב - יד, ש "ערכו" כביכול ברנר וגנסין, וכן למד שם רוסית והושפע בייחוד מיצירות של גדולי בספרות הרוסית כמו דוסטויבסקי וגורקי, ובמיוחד הושפע מטולסטוי ברעיונותיו הסוציאליים וההומאניים בכלל⁽¹⁸⁾.

בהומל חי ברנר חיי מחסור ועוני, אבל כאן פירסם בשנת 1899 ב "המליץ" את סיפוריו הראשון "פת לחם" שהופנה אליו את תשומת - לבם של הקוראים, ולאחר זמן מועט ב 1900, פירסמה הוצאת "תושיה" בווארשה את ספרו הראשון בשם "מעמק עכור", שכולל חמשה "ציורים ורשימות" מחיי ההמונים העניים

והאלימ שבירשאל , ואז גם כאב ברנר אא הסיפור הגאול שלו " באורף " , שיש בו הרבה מן האאוטוביוגרפיה (אנאס ב " השילוח " ארכים 11 – 12 , ויצא גם בהוצאה מיוחאא)⁽¹⁹⁾.

בשנא 1902 נלקח ברנר לצבא הרוסי ונשלח לעיר אוריול , שנא – עבואו באבא שימשה לו אומר לסיפוריו " שנה אחא " שנאפס אף הוא , ארוב סיפוריו הגאולים ב " השלוח " (ארך 19) , ובו ניתן ביטוי עמוק לצער האאם וסבלו . בשנא 1904 כאב ברנר אא ברומאן " מסביב לנאודה " " השילוח ארך 14 " , שבו אאר האלושים באוך הנוער הישראלי , וכשפאצה באואה שנה מלחמא רוסיא ויפן והיאא סכנה באבר , שברנר יישלח לחזיא – המלחמה בארץ רחוקה מאא באבא של עם זר ושונה , ערק ברנר מן הצבא , אלא שנאפס בארך והחזור לעירו אאא משמר – שווארים , ואולם כשהגיע לבוברויסקי הצילו אוואו ה " בונאאים " * " אוקה והעביראו אא הגבול הרוסי , ואף מה שעבר עליו כאסיר תיאר בסיפור " רשמי ארך " (השילוח , ארך 15) , וגם בסיפור " מא עא מ. " (" המעורר " שנה א')⁽²⁰⁾.

לסוף הגיע ללונאון , כאן ישב בין השנים (1905 – 1908) והאפאנס אסאר באיא – אפוס , וכאן גם ערך אא הירחון " המעורר " , הימים היו קשים מאוד לאנאוה האאומיא העבריא ולספאואה , המהפכה הרוסיא הראשונה שנא 1905 ראאה בספאוא העבריא , על – פי האאאא של סוציאליסאיים מירשאל , ספאוא ראקציוניא ואנאי – מהפנא וראפה אוואה ואא סופריה , והרבה מן הסופרים העבריים נאייאשו מן האאקווא שהלשון העבריא המתה למחצה וספאואה האאומיא יחזיקו מעמד נגא הראיפוא מבחוף – מצא ממשלא הצאר – ומפנים – נגא האנאווא הסוציאליסאיות הכליאוא והיהואא⁽²¹⁾.

באחילא שנא 1909 הגיע ברנר לארץ ישראל , כמעא לא היאא אופעה ציבוריא יהואא בארץ ובחוף – לארץ , שלא הגיב עליה , כשפאצה מלחמא העולם הראשונה קיבל עליו ברנר אא האזרחוא העואמונא , אא שלא יצורך לצאא מן הארץ ובאאופא המלחמה שימש כשנה מורה בגמנאסיה " הרציליה " באל אביב (מאן סיפורו : " בהאחילה " על הנוער הלומא בזמנו) , בארץ ישראל הוציא שלושה קבצים נוספים של " רביבים " (1913 – 1914) , אא " הציא " (1914) – ספר זכרון של יאאא נעוריו א. נ. גנסין – ואא הקיבוץ " בשעה זו " , ותירגם מרוסיא אא " האאא ועונשו " לאוסטויבסקי , ואא " בעל באא ופועלו " לטולסטוי , ומגרמניה – אא " האנשים הבואאים " ואא " בעל העגלה הנשאל " לגרהארד האופאמאן* , ואא " היהואים בזמן הזה " לאראאור רופין* , וכן תירגם מחברוא במאעם פופולאריים בשביל הוצאא " לעם " . אז גם פירסם אא מאמרי – הביקורת המקוריים שלו על מנאלי מוכר ספרים ו. ל. גוראון** ועל ביאליק*** ובראיצי'בסקי*** ועוא.⁽²²⁾

בשנא 1919 נבאר לעורך של " האאמה " הירחון של " אחאוא העבואה " , בסוף 1920 הלך ברנר לגליל וחי באוך חבורה של פועלים (מ " אאוא העבואה ") , שסללו אא הכביש בין אבריה ומגאל , ושימש שם מורה לעבריא לעולים האאשים , לבסוף חזר לאל אביב ונאיישב בשכונה ערבאא סמוך לה , באפאוא שפאעו הערבים היהואים נאצה ברנר ע"י ערבים במאורעוא (2 מאי 1921).⁽²³⁾

2 - מאפייני אישיותו ויצירותו של ברנר

ברנר היה הפסימיסטי ביותר שבכל המספרים והמשוררים של הספרות העברית החדשה, הוא אינו רואה את בת - הצחוק שעל - פני הבריאה וכמעט אינו מתאר בני - אדם עליזים ומאושרים, תיאורי - נוף ראויים לשם זה כמעט אין בחיבוריו כלל, והטיפוסים החיוביים שבהם הם המעונים ביותר והסובלים ביותר, את חיי ישראל בגלות של מזרח אירופה ראה רק כ " עמק עכור " (השם של ספרו הראשון) כתחום אפלה, שאין נבזקת לתוכה קרן - אור אחת, אף פעם לא עמד ברנר בסיפוריו על המאור שביהדות, על הכוחות הרוחנית העצומים שנתגלו במלחמת הקיום של ישראל האומה ושל ישראל הפרט, הגיטו היהודי אינו בעיניו אלא מרתף חשוך, שבו נאבקים צללי - אדם על קיומם החמרי ומוצאים להם בחיי העוני שלהם סיפוק רוחני בפילפולי - הבל ובאמונות תפלות⁽²⁴⁾. אין שָׁגָב של שירה ואין לשון עשירה ביותר בסיפוריו של ברנר, אבל יש בהם ציוריות מפליאה בכל הנוגע לתיאור של פרטים ראליים ויש בהם פסיכולוגיה דקה ועמוקה של אישים תלושים ומוזרים, שהם " גיבורי - סיפוריו " ⁽²⁵⁾.

ואף על פי כן לא גרמו הפסימיזם והיאוש של ברנר רעה לדורו, האמת הגדולה שבציור - השלילה שלו, החדירה העמוקה לנפשות - הגיבורים שבסיפוריו, התפיסה העמוקה של הקטנות והניווט שבחיים הגלותיים והגלותיים למחצה, והתיאור הראלי של הסבל והצער הכללי והפרטי של ישראל, גילויים של הליקויים המסוכנים שביהדות לכל צורותיה, העוז והאומץ להציג ערומה גם את האינטליגנציה הסוציאליסטית המתבוללת והמתבוללת למחצה, התיאורים מלא - לעג החרף של ה " דיסקוסיות " הריקניות והפלפלוניות של הסוציאליסטים הגלותיים מישראל, הזרם לעמם ולתורתו והמגלם אי - הבנה במצב המיוחד של ישראל בין הגויים, ביחד עם מלחמתו החיובית של ברנר על עבודה עברית ועל פרודוקטיוויזאציה של המוני ישראל בארצם - כל אלה הפכו את ההערכה השלילית של חיי - היהודים בכולה ושל גילויי - הגלות בארץ ישראל לפעולה חיובית: הם חיזקו את התהליך של שינוי ערכים שהביא לידי תחיית העם והארץ⁽²⁶⁾.

שמונה כרכים של " כל כתבי ברנר " (1924 - 1930) ושני כרכים של " אגרות - ברנר " (1941) יצאו בעריכת מנחם פוזנאנסקי, והרבה מסיפוריו הקטנים והגדולים ניתרגמו ללשונות שונות, כל שמו נקראים היישוב הקיבוצי בישראל " גבעת ברנר ", רחובות בתל אביב ובערים אחרות בישראל, בתי - ספר ומסדות תרבותיים וציבוריים שונים בישראל (ביחוד של הסתדרות העובדים הכללים בחו"ל)⁽²⁷⁾.

ג - ייצוגי תסביך הכיעור ביצירותיו

אבי אמר לי שהייתי הילד המכוער ביותר שראה מעודו. הייתי בטוח שלעולם לא יאהבו אותי. אבל ידוע שלאיש לא אכפת איך נראה סופר. אוכל להמשיך לכתוב עד גיל שמונים ולהיות גמד מכוער ועקום, ולאיש לא יהיה אכפת. בשבילי הכתיבה היא מעשה אהבה. זה נסיון לא לזכות בתשומת לבו של העולם, כי אם באהבתו.
(ג'יימס באלדווין)⁽²⁸⁾

בלי כל ספק, הדבר הראשון שאנחנו רואים אצל אדם מסוים בזמן שנפגוש בו הוא המראה החיצוני שלו. וכל המחוות הפיזיות ומה שבולט כלפי חוץ פניו, גופו,

לבשו ואופן חליכתו , דיבורו ... וכו', לכן אי אפשר , בשום אופן , להתעלם מזה ואי אפשר לברוח מזה. השאלה היא, מה אנחנו עושים עם זה. אהרון דובניקוב מדגיש בספרו (האדם : חיי הנפש של האדם) על תפקיד המראה החיצוני של האדם מראהו החיצוני של האדם מבטא את המנהגים , והוא גם מעיד על טיב יחסי המגדר בחברה מסוימת ובפרק זמן מסוים . לכן , נרצה או לא , המראה של האדם חושף ומולך מראה מי הוא, פחות או יותר⁽²⁹⁾.

1 – הכיעור הגופני של ברנר

רעת ישותו החיצונית – המציאותית של ברנר , שהכיעור חזר למהותו הפנימית דבק בה בצורה שחין רע דוקה ממנה , מרעה חולה זו היתה נסיבה שאיש מעודן זה בעל כוח סיפורי נהדר שהיה מופנה כלפי פנים ומאזין תמיד לקול מצפונו , מסוגל היה לראות בבהירות גמורה את מצולה עצמותו כפי שהיא באמת ומתוך כך יכול הוא לעמוד בחזק משמעות על יתרון ערכו הרוחני וגובי מדרגתו הנפשית ולהכריז עליהם בתוקף, ברנר לא כלא רוחו ולא שם מחסום לפיו , לכן דברים אלה הגדילו את בדידתו ואת הצער שהבדידות גרמה לאיש ידוע אהבה זה , שהידודות והקירבה האנושית היו נחוצות לו כאוויר לנשימה נשען על האדם הפנימי שבו. יוסף אבן בספרו אמנות הסיפור של י.ח.ברנר מציין על דבר זה , כי הכיעור שופך את האור על התנהגותו ועל טיבו אפילו דיבור של ברנר , והוא מקשר את הסיבה לכיעורו וההרגשה המוזרה שלו אל ימי נעוריו , וחיי המשפחה. הוא אומר : " רושמו הכולל של דיוקן נעורים זה אינו יליד הריחוק מצד מספר הרואה נכוחה , אלא הוא ביטוי של משטמה וסלידה עצמית , המבקשת לראות את כל הפגמים והחולשות שבדמות עצמו , שסביבה חולה וחיי משפחה רופפים ודלים הולידו אותם "⁽³⁰⁾. בכל יצירה ספרותית , לתיאורי דמויות תפקיד חשוב , לפעמים הם באים לתת לקורא דיוקן של הדמות והם נושאים משמעות מאפיינת. קשר מטונימי בין הופעתה החיצונית של דמות לתכונותיה מצוי בסיפורתו של ברנר שמציג את דמותו במפורש.

וצלם דמותי כשהייתי בן ארבע הוא מעין זה: ילד בעל פנים נפוחים ומראה גויל להם. הגוף המגואל והבלתי-טבעי נתון בכתונת כעין שק ארוך ופרום. הרגלים הקצרות יחפות. על הכתונת ... ואני מתנועע בלי הרף, פי מלא זמזום משונה ובכף-ידי אני מכסה את עיני כגדול שקורא: "א-ח-א-ד", ובאותו רגע אני אורב לרושם, שאני עושה על המביטים בי⁽³¹⁾.

ברנר אוהב להשתמש ביחס הנפשי ביצירותיו , כי אמנם ידע , שרק מתוך היחס הנפשי אל הכל , בסביבתו , בתוכו ומחוצה לו תכלה את המלה הנכונה , מלת האמת , ועליה הוא נותן את עצמו ונפשו. בקטע הבא מסיפור (חלל) שואל ברנר בפי אחד מגיבורו על טיבו של בית הכלא ועל היפים שבו , הוא מקוון ומציג את הנוער היהודי היושב בבתי הכלא בלי איזו אשמה רק מפני שהם יהודים , הוא מציג את תכונתו של המכוער שמצטמצם בתוך עצמו מתוגה ומכאב , הוא פונה לאחור ונסוג מלקרב לאחרים:

אני אומרת, אין דבר אם תיכלא לירחים מספר... יהודים יותר יפים ממך כלואים ב"חז גדיא" (בית האסורים... (ר' גימפל-יעקב הוא יהודי)–

בשעה שברנר זורק מרה בשולליו , מרה צורבת כמו לבה העולה ממעמקים רותחים לאמור כי רואה הוא את עצמו נעלה על הכל לאין ערוך וכי סבור הוא שלא

יתכן כלל לערוך השוואה בינו לבינם , מיהו האדם המדבר אז מגרנו ? הרי זה אותו ברנר הנסתר שבתוך הגיבור , אותו האדם הפנימי , ברנר האמיתי , אשר נהדף לאחור והודחק להבכי הנפש של האדם החיצוני , המסכן מוכה השחין וכפות היסורים , אדם פנימי זה מעין נס איראציונאלי קרה לו : סגולת האינטרוספקציה של הנפש המעודנה , שכרתה ברית עם השכל החריף , היא בעצמה שבה וקראה לו דרור ממאסריו , מתוך מחאה עזה על העוול , שבו המר לו גורלו , ובשם האמת והיושר היא התאוששה לדגול בעצמותו , ואותה גם העלתה במפורש על ראש חוויתה , למען תוכל הגדולה הגנוזה הנותנת בסד המעקשים , להרים את קולה ולתבוע את חלקה ואת זכותה גם המציאות הנלאחת , עם כל שעצם יחסו של ברנר את מציאות עוינת זו הולך הלוך והתרופף בדרכי נפתוליו עם זולתו ועם עצמו , הלוך והתקרב לפירוד גמור בינו ובינה , כשהוא קורא אל נפשו מנחמת לבו , רעב ובדידות , צער חושני ורוחני , ומסביב האש הלוהטת הנותנת לחוץ לחדור לתוך הפנים ומבטלת את הגבולות בין נושא לנשוא , כמו הקטע הזה בסיפור (בנשף)

במה היא גרועה מכל העלמות? מדוע זה "הרמאי הצהוב" צובר כסף כאפר , ובטנם הם תחסר? מדוע זה השו"ב, שבכל תפוצות ישראל הוא נכנע להרב, בנבוכה הוא אדון לעצמו⁽³²⁾.

הכיעור שקינן בגופו ובמראו פעל להטיל בו נקע שבפירור פנימי , ובכך לא היה שלום בנפשו של איש זה , דבר זה הגדיל עוד יותר את הבדידות אשר בה היה שרוי ממילא , כאמור גם בגלל הנקע מן החיים והעולם בכלל וגם מחמת הפירוד שבינו ובין בני דורו , אולי יכולים אנו לאמור כי בדידתו המשולשת היתה הקרקע אשר בה יכלה להתערות ולהשריש רוחו העגומה , האווירה הרוחנית של בדידתו התחדדה בו בינה בטיבם וערכם של הדברים והאנשים שמסביבו , הוא לא היה חי עם החיים , כי חייו האמיתיים , העצמיים , היו שלושת הראיים של הגותו הדינאמית : הליריקה , ספרותו ויצירתו , והפילוסופיה שהעסיקה את שכלו .

מתוך כך גברה בו הנטייה לפסימיות , בפרט שהטביע לא חננו , כאמור בזיו דיוקן וכן מראה שיסוללו לפניו את הדרך ללבות אנשים ולקשרי ידידות , שלהם נכסף כל ימיו , ומה שקול נפשו לא כיזב לו , ומסתבר שכיעורו הכה את חייו ושמחתו הלכה ונחנקת בתוגתו , ולמראה אדם יודעי הנאה ושחוק בוכה בו לבו של חייו שלו , ברנר ביצירתו נתון לחיטוט עצמי להדגיש ולהעמוד על טיב עצמו , תוך כדי שיח שוטף מעין שיח פנימי ריגושי , הוא מדבר על עצמו האומלל , החולה , המכוער והיחיד ובעל נפש שבורה .

רק בחדרי - הכל אפס, נמק, מת...

דומיה מחנקת...

עש נוסס לבבי בלי הרף, בלי קץ...

ובמוחי הריק עולה גל של רקבון - ועל הגל ירומו תולעים... הכל מתאוננים על השממון, מתאוננים ומבקשים תחבולות במה להמיתו... מבקשים ואומרים למצוא... משתאות, מחולות, קירקסאות, תיאטראות, ספרים... ארורים יהיו...⁽³³⁾

אל הטון המאירי שח רוחניותו הפוזיטיבית הלוהטת במחשבת תום של המאמין , נתלווה איפוא הטון המינורי של נפשיותו הפסימית , המעוותת מן הטראומה של כשלונו בגשמיות , של תלישתו מן המציאות ומנעמיה ואכזבתו העמוקה ממנה ,

ושל כאבו הכפול שניים : חן מחמת הקיפוח והן מחמת נטל מום הכיעור המעיק עליו מתוך אותה הרגשת החטא אשר חטא לעצמו , ובכך נפשו מעפעפת קניטות ושלילה בפני תבל בוגדת זו , שאין לו בה אחיזה ואין לו אמון בחמדת נדבה שלה , גם הכרתו ונסיונו פועלים איפוא על נפשו להמאיס עליה את המציאות ואת " מומה " רעותה – כי בעלת דבבו היא , האיש חשוף העצבים ושבע הרוגז , המדוכא מאכזבות והמטופל ביסורים , כבר רוצה היה שגופו יחדל ממנו – ויאלם כי מה טעם יש בצעקות הנפש בשבי הגוף , ה"אני" הברנרי מצטיין באופן דיבורו ההיפוטאקטי והמקוטע , אך הוא עושה זאת כל אימת שהוא מזדהה עם עצמו. הוא אינו מבקר את עצמו בלבד אלא חושף את התלבטויותיו כדבר בעל ערך⁽²⁴⁾ :

וגם אני לא עמדתני אז בקשרי המלחמה . הוודאיות שלי היו אז עדיין רופפות מאד ולא יכלו לעמוד בפני רוח מצויה . בחיצוניותי נעשה רק שינוי קטן מאד, עד שלא הוכר מה שבלבבי כלל, ובכך נחלתי בעד תורתני והנהגתי הטובה כבוד ואושר . ויצרו של האדם גדול ממנו⁽²⁵⁾ .

2 – השפעת החברה על ברנר

ברומן " שכול וכשלון " מתלונן ברנר על הכל , על החברים , על ההורים , על הצער והמכאובים ... וכו' , כאן ביטוי לתכונותו האנושיות של ברנר וקו מבאר ליחס השלילי הגדול אל החיים כמות שהם , שבא לו אחר עבור שנים . היאוש לא היה לו רק למקור של רפיון , לחולשה ולאי רצון , אלא חומר יקר שאפשר ליצור ממנו התכונות המשפילות ביותר , הפחד , הבלבול , ההתמוטטות ואוזלת היד . ואמנם לא אחת יש שהוא מבקש – אולי שלא מדעת – לקשר את שני צלילי חייו אלה , המסובכים , השונים והנפרדם , לניגון אחד ע"י מין קונטראפונקט פנימי , לעשות את צערה של הנפש " הנגופה " אסקופה נדרסת להתרוממות רוחנית , ברנר ראה בעצמו כי הוא מכוער ואין בעולם אדם מכוער יותר ממנו לכן היה מפחד שלא ישים לבו באיזשהיא אשה , לכן הוא שאל עצמו אם כל בני אדם מכוערים כמוהו , או שרק הוא מכוער , אבל שאר בני האדם אינם מכוערים :

לא מתוך חום ... יודע אני מה שאני מדבר ... לעת עתה יודע אני ... הם ... הבריות החיים ... צלולי דעת הם ... ואינם רוצים לדעת מכל "קאטאסטרופה ..."אינם רוצים לדעת, שעוד בשבוע זה ודאי יכניסוני לאותו מקום ...כבר נגזרה גזירה ...וכשאני מזכיר להם, הם מורים עלי באצבע :הביטו אליו ..כמה הוא מרעיש עולם ..!ראו את האדם התחתון, המתהדר בפגימותיו" ...בפגימותיו העליונות" – נוטים הם להתל כמעט קט בגודל-חסדם...אבל טעות היא, החיים הנכבדים!טעות היא, אדוני הנורמאליים!טעות בידכם, רמי המעלה !אין אני מתגאה כלל ואין אני מחבב כלל את הכניסה ...אשר ידברו עליה ...אני רק מזכיר ...וגם מסכים :הפיעור שלי אינו צריך לכער את העולם ...המכאוב שלי אינו צריך לבוא בחשבון ...החן והרוממות – זוהי האמת ...ואני – נוגע אני בדבר ועדותי פסולה ...אל תגוללו מידת הרחמים ..!אל תחמלו אף במעט על בעל-שבר ואידיוט!⁽²⁶⁾

דבר זה הסעיר בקרבו של ברנר מלחמה פנימית , מלחמה לאין פתרון , גם בתיאורו פלג מלבטים מאפיינו החיצוניים שמקנים לו מוחשיות פיסית – שלילית בעייני החברה הסובבת אותו - : הוא אדם כחוש , צווארו ושפמו עבים , וכתפיו

מזוותות ע"י הדרגות , דיבורו המקוטע , שפתיו נושכות וקמוצות , הדברים האלה בונים את חיצוניותו של חלש , נמוך , דוחה ועלוב , זהו ברנר , יתר על כן , התנהגותו מאשרת ומשלימה את מאפיינו החיצוניים : התבודדות , הסתגרות. ההתנהגות מעידה – בלי כל ספק – על אופי דמות חריגה ודוחה בסביבתה. התנהגותו ומראהו החיצוני המבטאים עליבות , מנמקים באופן גלוי את עוינותו של האנשים הסובבים כלפיו ומסבירית את התלוננותו של ברנר על החברה :

יחסי אל העולם היה סמל הרצינות . בכל הסתכלתי בכל עומק נפשי, שהיתה פתוחה תמיד, שואפת לרשמים . כל שינוי קטן מסביב לי, כל עובדה זעירה העירו בקרבי הרהורים . העולם הזה – פרוזדור שקשה לעברו מפני המלחמה האכזריה, שמן ההכרח להילחם בו תמיד עם הטומאה, הקליפה ויצר-הרע.⁽³⁷⁾

בדרך כלל , האדם שנפשו קרועה ורצוצה , יכול לתאר עולם תמים ושלם בלשון קרועה ומקוטעת, אולי יש אפשרות לתאר את הזכרונות או שבירי זכרונות , קטעי דברים והרהורים אך בסגנון ובהוויה עגומה. מן העיניים , שהן – בלי כל ספק – ראי הנפש , אנו חודרים פנימה , ברנר מוודה בקטע הבא התרשמות נפשו , בנוסף לכיעור שבו נפל , היתה הכלימה , המסתתרת בין השיטין :

אני נכלם מן העוולה, שעשה אבי. תורתי עזובה. כל דבר-שחוק אינו לוקח את לבי. ילדת שכנתנו מביאה לי את בובתה ללמדה "ברכת המוציא" ואני הודפה באיבה.

– לכי אל אמך! (38)

חשבון הנפש של המאמין עם חרדת הנפש של בעל האינטרוספקציה והביקורת העצמית עם כליון הנפש של היוצר , הצמא לאושר צרוף על אדמות זהו איפוא המשולש של עולמו הפנימי של ברנר . אבל יש כי יגבר יצר לבו הנכסף לזוהר החיים הנגלים לגילוי הארוס המעודן , ואז אפילו שהוא מבקש לשכוח לרגע את האיסור הפנימי , החל על ההנאה והוא אז כקופא בי שני מנגנטים הפכיים. תופעה זו מעידה דווקא על כל שהמצב הבלתי נסבל עוד לא לידי פתרון , אולי יכולים אנו לאמור כי זוהי מין זעקה מתמשכת של המתייסר המענה את עצמו .

אני יודע כל זאת – ומסתיר מעצמי את חטאת-נפשי ...אני יודע כל זאת – ועיני מתגנבות, מסתכלות, תועות ...אני יודע כל זאת – ולבי נמס, מתפלק, בוכה... (39)

3 – ברנר והנשים

ברנר המסוגר מתוך ביישנות והמכביד בכובד לבטיו על כל הקרב אליו אדם זה נשא בקרבו מעיין שופע של חסד , שלא מצא מעולם את תיקנו השלם. הוא היה מאלה שאינם זוכים למצוא תיקון עולמם באשה , כי לעולם לא תימצאה להם האשה " היחידה " להם , כל ימיו ביקש ידידות נפש ופילל לידידים , אך לא שיחק לו מזלו גם בדבר הזה⁽⁴⁰⁾. המראה החיצוני הוא פרקטיקה של הבניית הגוף המסמנת את הגבול בין האני ובין האחר, אך הוא אינו פרי בחירה חופשית ונטולת מגבלות, שכן נורמות תרבותיות קובעות את חוקיו וגבולותיו, ולכן זוהי פעולה חברתית ואישית גם יחד⁽⁴¹⁾. שני צדדים לפנינו בסיפורי ברנר – הבורח לעצמו והבורח מעצמו , והתכונה השווה שבהם הבריחה , חיי ברנר עצמו – כמו ראינו – היו מסירות נפש גדולה לכן הוא אפיין דמות קרובה לנפשו , דמות כראי שוקף את ברנר האדם , ובכך דמות זו היתה מספרת ביגיעת נפש גדולה ובכישרון מעשה גדול כמותה , זהו הרגש הנולד בלבו של הסופר בשעה שההכרה מפעמת את רוחו ועיניו נפקחות לראות את עצמו

באותה ראייה פנימית , שהיא נחלת החוזים וההוגים , להיות נפשו ערה עד כדי להקיף את כלל הדברים ועם זה גם להרגיש את תמציתם , כי שקוע הוא , כעבור זמן מה , לתוך הסטאטיות של הנפש , מצב בו אשר הנפש נפעלת יותר משהיא פועלת : **הלא עלי לשמוח על שניתן מעצור ליצרי ולתאיתי.** (42)

עינויים על ש"חמרי העכור" אינו דומה בצורתו לצורתו הנאה של בן-פריץ, על ש"שערותי אינן מסולסלות כדי שיגרה בי הדוב", על שלא ניתן לי להסתכל באצבע קטנה של אשה כדי שינטלו חי מן העולם – אוי ואבוי לי ..!

עולמו של ברנר ינק ונבנה מן הצער , והצער הוא הדרך הישרה והמפתח אליו , צערו האישי המסתור והגלוי נתמזק בקרבו עם דמותו העגומה , צערו שלו הוא של אדם אסתניס וביישן , שיסורים רבים כמו : כבדות דובית , שבר וניתוק , בדידות , עוני ורעב בנוסף לכיעור פנים העכירו עליו את עולם היחיד שלו . הצער שלו , הלך והתעמעם בעיניו , עד כדי שהתבייש בו , בו ועצמו גם יחד , על שלא הכיר וידע מראש באפסותו המגוחכת , רגע אחד הוא קיים ואחרת הוא לא קיים ואחר כך וחוזר חלילה המעגל אינסופי . במובנה השאיפה להיגאל ממנה עם השלילה השאט הנפש שהיא עוררה בו. ברנר קובע מצב נחרץ של סבל אירוטי בלתי פוסק **מלחמה זו, שבתיאורה יש שרטוטים שאינם מתרקמים במלים וקטעי עובדות, שלא ניתנו להיכתב, עוברת כחוט-השני בכל ימי חייו.** (43)

ובמידה שברנר אהב את העניות כקניין נפש יקר , שהוא לבדו מסייע לחופש הרוח , משום כך כרת ברנר ברית עם העניות , ובחוסר החמרנות המוחלט שלו הדר נדר להיות נאמן לה כל חייו (44), ברנר נתן את עצמו בסיפוריו , על מאות עמודים ניגן הוא עצמו את חייו, הוא גילה את עצמו ערום ללא כל חיפויים יעמוד לפנינו בספריו כלומר : יוסף חיים חפץ , שאול גמזו אובד עצות , פייארמן אברמסון , ברנר בכל גלגולו אלה הקשים והארוכים , החיים , הסובלים , הבוכים בלי דמעות , הלך בדרך האחת והגדולה שלו – אל תהומות נפשו , אל עצמו. דבר זה שדחף אשה אחת לאמור עליו שהוא עשה רושם כאיש שאינו מוגן מפני החיים . אולי יתכן כי אהבתו ליסורים מונחת ביסודה של אהבת העניות שלו , על כן הוא אומר במפורש : **היסורים, שסבלתי מזה, היו מסותרים, קבורים במעמקי נפשי ומולידיים רגשות לא טובים. מעולם לא התפשרתי עמהם.** (45)

ברוך קורצוויל אומר בספרו " בין החזון לבין האבסורדי " : הנה לפנינו הצירוף של תאוונות עם העדר כל כוח של ממש . " הריה היהודית התאוונתית שאין בה טיפץ דם וקורטוב של כוח למלא תאוותה " , אבל זוהי האירוטיקה החולנית שבה טובע כל גיבורי ברנר , והיא גם אותה ארטומניה מקור מצוקת החולשה המינית (46). אפלטון מגדיר את הארוס בצורה פילסופית נהדרה , הוא אומר : " למד שלא זו בלבד שארוס מעורר את נשמות בני האדם על האנשים היפים, הריהו מעורר גם על שאר הדברים, והוא מצוי גם באחרים: בגופי כל בעלי החיים, בצמחי האדמה, ואם לומר את הדבר בפה מלא, בכל הקיים. כה גדול ומופלא האל (ארוס), וידו בכל מעשה של אנוש ואלוה" (47). הארוס אצל ברנר הולך ומצטמק לרעב הסאקסואלי , תמיד היה נתקל בתקלת הכיעור , ובאיזה רגש מסתורי מיני שיחדל אותו ויימנע ממנו להתקרב מן הנשים , רגש זה הוא בלי כל ספק רגש הכיעור , הכיעור הוא מקור הסבל , וסופו של הסבל כיעור וחרפה , הוא חושש מההשלכות : על מה שאשה אומרת או עושה , האם

הוא מצא חן בעינה? או אולי היא שונאה ומשפילה אותו? אולי היא חושבת אותו לאידיוט? דברים אלה שגורמת לו לפקפק במה שהאשה חושבת עליו ומרגישה כלפיו. הקטע הבא מגלה במפורש את מלוא יאושו של ברנר מהנשים, שהיו בעיניו משהו שדי :

ואולם, איך שהיו דעותי על האשה – והיא אינה לגמרי בספר חיי. היא חסרה לי, אני גלמוד, כערער בערבה... התוודעותי אל עלמות לא עברה בהכרח מעולם את הגבול... לרגעים הייתי זוכר פני איזו עלמה, מחזה-טיול בליל-קיץ – וגונח, ומקנא, ומתגעגע... מדוע הם? מדוע יודעים הם איך להתהלך עם עלמה? גאוני, המתקומם באותה שעה ומשיאני להתעקש ולהחליט, שאני מבטל כל זה, שאני רם על כל אלה, רק מלח הוא זורה על פצעי. אני נכון לזעוק, לנהום כחיה, שניחת בה כדור-עופרת. כשלהבת בוער בקרבי החפץ להתאהב, ואפילו אם רק יסורים אסבול מהתאהבות זו... לא יכולתי להשתחרר מן החפץ לאהוב. מוקדי עולם ויסורי תופת היו בקרבי⁽⁴⁸⁾.

ביצירתו של ברנר מגלה שני כוחות – אחד אמורפי הבא מן החוץ, והשני מוצק הבא מן הפנים – בא כוחו של " האני " שגודל כוחו של החוץ על כל המשתמע דרכו, ברנר הורס את החיץ שבין הפנים והחוץ ומשליט החוץ על הפנים. היות והפנים הופכים לזהים. האני מגשים איפוא את ערבוב התחומים הזה שבינהים. ובכן אנו מסתקנים כי ברנר הוא אדם מיזוגני (שונא נשים), האשה בעיניו היא אליה מפצלת של חושנית מותעבת ומפתה. הוא מגלה את רגשותיו האנטי רומנטית של האהבה, וגילוי המזעזע של המינית הנשית, וחוסר האונים שלו מולה, לסלידה שלו מפני מיניות חופשית, שאולי יכולה להיות חוייה של חטא. במסגרת הדיאלוג – אם היה פנימי או חיצוני – המתמשך של ברנר בין רצונו להיות חלק מהחברה היהודית – המפוארת – לבין השאיפה האירוטית – הפרטית שלו שסותרות לפעמים את ההשתייכותו החברתית, הוא מגלה צורך ממשך לחיות כאדם. ברנר מאמץ את זהותו שהתפטמה עד זרא ממיניות נשית והוא מתאבל על המחיר, על הזהות הרומנטית שאבדה לו, הגדרות וסימני היכר אלה יש להם חלק כבד במסגרת עולמו של ברנר, והם מסתברים בעיקר מתוך המסיבות האישיות המכאיבות והלוחצות שמתוכן צמחו, בקטע הבא מנסה ברנר להסביר, להגן על עצמו ולהצטדק ולתת למצבו האישי הגדרה מסוימת " עלבון צורב " :

ובמצב-נפש כזה ידעתי עלמות אחדות: את נרמאן, את לרנר ואותה... את רחל מואיסיבנה... אך די. פה דרושה אמנת – דבר, שהדפים האחרונים מעידים על העדרו בקרבי. מילאתי גליון במלים ומלים – ולא הגדתי כלום. הן, אמנם, נבערה היא השתדלותי גופה להגיד הכל. כל מה שאוסיף להרבות צבעים על צבעים – הן ישאר תמיד בקרבי-קרבי אותו הדבר העיקרי, הטמיר, המסתתר ומתעלם...⁽⁴⁹⁾

מסקנות

- ❖ התסביך: רעיון או קבוצת רעיונות מקושרים ומודחקים מן התודעת של האדם, על פי רוב הרעיונות האלה מקושרים ברגש מסוים, והם נמצאים במאבקים מתמידים עם רעיונות מקובלים אצל האדם.
- ❖ ברנר נחשב אבי הפסימיזם בספרות העברית החדשה, מקור הפסימיזם שלו הוא כמה מניעים כמו רעב ומיניות, הצורך לטפל בילדים והצורך במקלט וביטחון אישי.

- ❖ ברנר הוא אדם מכוער , במלים אחרות , הוא בעל מראה חיצוני מכוער , יתר על כן , הכיעור שקינן בגופו ובמראו פעל להטיל בו נקע שבפירור פנימי , ובכך לא היה שלום בנפשו של איש זה , דבר זה הגדיל עוד יותר את הבדידות אשר בה היה שרוי ממילא , כאמור גם בגלל הנקע מן החיים והעולם בכלל וגם מחמת הפירוד שבינו ובין בני דורו.
- ❖ מתוך כל מה שנאמר מתברר , כי בתורת מניע נפשי חשוב להתהוות סיפורי ברנר , שגורר אחריו נסיונות בריחה מן הצער הנפשי , הוא מתאכזר מתוך הכאב האוכל אותו : על הכיעור המנוול , על הכשלון , על השכול וחוסר המוצא , דברים אלה הכריחו אותו לראות את הכיעור ואת הבזיון בכל.
- ❖ ברנר נמנע מלגשת אפילו להרהר באישה , השוני הפיזי והכיעור הדוחה הם משמעותיים ומוליכים בצורה ישירה למסקנה בסיסית : הוא מכוער – מכאן הוא אדם רע ... הוא רע לכן הוא מכוער , ז"א הכיעור מוביל למסקנה של גנאי ודחייה , ובכך הכיעור מהווה בסיס מוצק להשפלתו ודחייתו.
- ❖ עולמו הספרותי של ברנר נתפס לפעמים ע"י ראייה אישית – חווייתית והפרטים החיצוניים נבחרים כדי להבליט את המתרחש בנפשו פנימה .
- ❖ בדידתו המשולשת היתה הקרקע אשר בה יכלה להתערות ולהשריש רוחו העגומה , האווירה הרוחנית של בדידתו התחדדה בו בינה בטיבם וערכם של הדברים והאנשים שמסביבו , הוא לא היה חי עם החיים , כי חייו האמיתיים , העצמיים , היו שלושת הראיים של הגותו הדינאמית : הליריקה , ספרותו ויצירתו , והפילוסופיה שהעסיקה את שכלו.

Abstract

The ugliness complex in Yosef Haim Brenner literary

Selected exemplars

By Ali Mohamed Rashed

The search for the products or personality of a particular writer is an appropriate way to identify the character and character of the writer. Therefore, this research sheds light on the character of the famous Hebrew writer Yosef Haim Brenner, who is one of the greatest writers in modern Hebrew literature. This is done by addressing some of the selected models which the researcher saw as a mockery used by the writer to express his feelings about his character and bad character and the common description with them and with the life he lived in, in terms of life difficulty and extreme poverty, in addition to society and the family of the writer.

הערות

¹ - אבן שושן , אברהם , המילון החדש . הוצאת קריית ספר בע"מ , כרך 7 , ירושלים , 1972 . עמ'

45

² -גידי רובינשטיין , הומופוביה מופנמת מנקודת מבט פסיגודינמית : מקרה פרטי של הזדהות עם התוקפן , גליון מפגש , מס' 33 , סיון - יוני 2011 . עמ' 193 – 194 .

³ - Adler, A. Superiority and Social Interest: A Collection of Later Writings. Edited by H. Ansbacher & R. Ansbacher. Evanston, Illinois: Northwestern University

Press. 1964, p. 19 .

⁴ - Carlson, J., Watts, R. E., & Maniaci, M. Adlerian Therapy: Theory and Practice. Washington, DC: American Psychological Association , 2006, P 22.

⁵ https://he.wikipedia.org/wiki/תסביך_אדיפוס/3/11 . 2017 .

⁶ - פנחס גינוסד ; אבי בראלי. עיונים בתקומת ישראל , כרך 11 , המרכז למורשת בן גוריון , הנגב , 2001 , עמ' 331 .

⁷ http://www.psychiatry.org.il/תסביך_אקטרה/3/11/2017 .

⁸ - פנחס גינוסד ; אבי בראלי. שם , עמ' 364 .

⁹ - the american heritage dictionary of the English language , fourth edition , Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company , 2004 ; p. 211 .

¹⁰ - Micheal Kent , The Oxford Dictionary Of Sports Science & Medicine (3 Ed.) , Oxford University Press, 2016 ; P. 211 .

¹¹ - Adler, A. Understanding Human Nature. Greenwich, CT: Fawcett Publications. 1954, p. 26.

¹² - ביטמן, א. ואחרים. אישיות: תיאוריה ומחקר. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה. 1992 . עמ' 142 .

¹³ <http://www.nabulsi.com/blue/ar/art.php?art=1550&id=150&sid=736&ssid=757&ssid=7594/11/2017> .

¹⁴ - الفرد ادلر ، سيكولوجيتك في الحياة - كيف تحياها ؟ ، ترجمة عبد العلي الجسماني ، القاهرة ، الدار العربية للعلوم (ناشرون) ، 2009 ، ص 42 - 45 .

¹⁵ - אלינה שמיר (ואחרים) ، האנציקלופדיה הישראלית לנוער (אביב חדש) ، כרך 3 ، ישראל ، הוצאת עם עובד בע"מ, 2004 , עמ' 209 .

¹⁶ - [אניטה שפירא](#) , ברנר - סיפור חיים , תל אביב : עם עובד . 2008 , עמ' 45 .

¹⁷ - אברהם שאנן , מלון הספרות החדשה העברית והכללית . הוצאת " יבנה " , תל אביב, 1978 , עמ' 155 .

¹⁸ - מנצור, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, כרך ראשון, כתכ, ניו- יורק, 1971, עמ. 131.

¹⁹ - יעקב פבזנר , האנציקלופדיה היהודית , ירושלים , הוצאת ראובן מס , 1970 , עמ' 90 .

²⁰ Nathaniel Kravitz , 3000 years of Hebrew literature , u . s . a : Chicago , the swallow press,1972 , p 518 .

²¹ - נורית גוברין . קריאת הדורות - ספרות עברית במעגליה . כרך ד' , ירושלים , הוצאת כרמל , 2008 , עמ' 148 - 149 .

²² - אהרון בן אור . תולדות הספרות העברית החדשה . כרך ב' , תל אביב , הוצאת יזרעיל , 1972 , עמ' 432 .

²³ - אברהם שאנן , מלון הספרות החדשה העברית והכללית . הוצאת " יבנה " , תל אביב, 1978 , עמ' 156 .

²⁴ - Simon Halkin , Modern Hebrew Literature , New york , Schocken Books , 1970 , P 98 - 99 .

²⁵ - האנציקלופדיה העברית , כללית , יהודית וארצישראלית ,חברה להוצאת אנציקלופדיה בע"מ , ירושלים ותל אביב , 1974 , כרך 4 , עמ' 880 .

²⁶ - שם , עמ' 880 .

²⁷ - יוסף שה-לבן , ברנר, לקט ומבוא, בקורת ספרותית ובעיות התקופה , תל אביב: הוצאת עם עובד, 2012 , עמ' 33 .

- 28 - דוד שחם, ציטטות לכל עת, ירושלים: הוצאת כתר, 2012, עמ' 9.
- 29 - אהרון דובניקוב, האדם: חיי הנפש של האדם, ירושלים: הוצאת יוסף שרברק, 1964, עמ' 231.
- 30 - 232.
- 31 - יוסף אבן, אמנות הסיפור של י.ח. ברנר, מוסד ביאליק, ירושלים, 1977, עמ' 93.
- 32 - יוסף חיים ברנר, בחורף, כך כתבי יוסף חיים ברנר, תל אביב: הוצאת עם עובד, 1967, עמ' 22.
- 33 - יוסף חיים ברנר, בנשף, פרויקט בן יהודה 6 / 11 / 2017.
- 34 - יוסף חיים ברנר, בחורף, שם, עמ' 35 - 36.
- 35 - אביעזר ויס, תנודות וריטוב בקומפוזיציה של הפסקה הברנרית, בקורת ופרשנות, מס' 5, אוניברסיטת תל אביב, דצמבר 1974, עמ' 23.
- 36 - יוסף חיים ברנר, שם, עמ' 23.
- 37 - יוסף חיים ברנר, שכול וכשלון, כך כתבי יוסף חיים ברנר, תל אביב: הוצאת עם עובד, 1967, עמ' 394.
- 38 - יוסף חיים ברנר, שם, עמ' 23.
- 39 - יוסף חיים ברנר, בחורף, שם, עמ' 11.
- 40 - יוסף חיים ברנר, שם, עמ' 148.
- 41 - ישרון קשת, רשויות (מסות הערכה על סופרי ישראל) , הוצאת ראובן מס , ירושלים , 1968, עמ' 274.
- https://www.ybz.org.il/_Uploads/dbsArticles/129.13.pdf.4/11/2017.
- 42 - יוסף חיים ברנר, שם, עמ' 15.
- 43 - יוסף חיים ברנר, שם, עמ' 15.
- 44 - ישרון קשת, שם, עמ' 263.
- 45 - יוסף חיים ברנר, שם, עמ' 15.
- 46 - ברוך קורצוויל, בין החזון לבין האבסורדי, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, 1973, עמ' 277.
- 47 - אפלטון, "המשתה" כל כתבי אפלטון, כרך ב, תרגום יוסף ליבס, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, 1999, עמ' 107 - 108.
- 48 - יוסף חיים ברנר, בחורף, שם, עמ' 35.
- 49 - יוסף חיים ברנר, בחורף, שם, עמ' 35.
- המקורות**
- הערביים**
1. الفرد ادلر ، سيكولوجيتك في الحياة – كيف تحياها ؟ ، ترجمة عبد العلي الجسماني ، القاهرة ، الدار العربية للعلوم (ناشرون) ، 2009.
- העבריים**
1. אביעזר ויס, תנודות וריטוב בקומפוזיציה של הפסקה הברנרית, בקורת ופרשנות, מס' 5, אוניברסיטת תל אביב, דצמבר 1974.
2. אבן שושן, אברהם. המילון החדש. הוצאת קריית ספר בע"מ, כרך 7, ירושלים, 1972.
3. אברהם שאנן, מלון הספרות החדשה העברית והכללית. הוצאת "יבנה", תל אביב, 1978.
4. אהרון בן אור. תולדות הספרות העברית החדשה. כרך ב', תל אביב, הוצאת יזרעיל, 1972.
5. אהרון דובניקוב, האדם: חיי הנפש של האדם, ירושלים: הוצאת יוסף שרברק, 1964.
6. אלינה שמיר (ואחרים), האנציקלופדיה הישראלית לנוער (אביב חדש), כרך 3, ישראל, הוצאת עם עובד בע"מ, 2004.
7. **אניטה שפירא**, ברנר - סיפור חיים, תל אביב: הוצאת עם עובד, 2008.
8. אפלטון, "המשתה" כל כתבי אפלטון, כרך ב, תרגום יוסף ליבס, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, 1999.

9. ביטמן, א. ואחרים. אישיות: תיאוריה ומחקר. תל-אביב: האוניברסיטה הפתוחה. 1992.
10. ברוך קורצוויל, בין החזון לבין האבסורדי, הוצאת שוקן, ירושלים ותל אביב, 1973.
11. גידי רובינשטיין, הומופוביה מופנמת מנקודת מבט פסיגודינמית: מקרה פרטי של הזדהות עם התוקפן, גליון מפגש, מס' 33, סיוון - יוני 2011.
12. דוד שחם, ציטטות לכל עת, ירושלים: הוצאת כתר, 2012.
13. האנציקלופדיה העברית, כללית, יהודית וארצישראלית, חברה להוצאת אנציקלופדיה בע"מ, ירושלים ותל אביב, 1974, כרך 4.
14. יוסף אבן, אמנות הסיפור של י.ח. ברנר, מוסד ביאליק, ירושלים, 1977.
15. יוסף חיים ברנר, בחורף, כך כתבי יוסף חיים ברנר, תל אביב: הוצאת עם עובד, 1967.
16. יוסף חיים ברנר, שכול וכשלון, כך כתבי יוסף חיים ברנר, תל אביב: הוצאת עם עובד, 1967.
17. יוסף שה-לבן, ברנר, לקט ומבוא, בקורת ספרותית ובעיות התקופה, תל אביב: הוצאת עם עובד, 2012.
18. יעקב פבזנר, האנציקלופדיה היהודית, ירושלים, הוצאת ראובן מס, 1970.
19. ישרון קשת, רשויות (מסות הערכה על סופרי ישראל), הוצאת ראובן מס, ירושלים, 1968.
20. מנצור, מנחם, מקראה של הספרות העברית החדשה למתקדמים, כרך ראשון, כתכ, ניו-יורק, 1971, עם 131.
21. נורית גוברין. קריאת הדורות - ספרות עברית במעגליה. כרך ד', ירושלים, הוצאת כרמל, 2008.
22. פנחס גינוסד, אבי בראלי. עיונים בתקומת ישראל, כרך 11, המרכז למורשת בן גוריון, הנגב, 2001.

המקורות האנגליים

1. Adler, A. Superiority And Social Interest: A Collection Of Later Writings. Edited By H. Ansbacher & R. Ansbacher. Evanston, Illinois: Northwestern University Press. 1964.
2. Adler, A. Understanding Human Nature. Greenwich, CT: Fawcett Publications. 1954.
3. Carlson, J., Watts, R. E., & Maniaci, M. Adlerian Therapy: Theory And Practice. Washington, DC: American Psychological Association, 2006.
4. Micheal Kent, The Oxford Dictionary Of Sports Science & Medicine (3 Ed.), Oxford University Press, 2016.
5. Nathaniel Kravitz, 3000 Years Of Hebrew Literature, U.S.A.: Chicago, The Swallow Press, 1972.
6. Simon Halkin, Modern Hebrew Literature, New York, Schocken Books, 1970.
7. The American Heritage Dictionary Of The English Language, Fourth Edition, Houghton Mifflin Harcourt Publishing Company, 2004.

מקורות האנטרנט הערביים

موسوعة النابلسي

1. <http://www.nabulsi.com/blue/ar/art.php?art=1550&id=150&sid=736&ssid=757&ssid=754/11/2017>

מקורות האנטרנט העבריים

2. <https://www.ybz.org.il/Uploads/dbsArticles/129.13.pdf> 4/11/2017.
3. https://he.wikipedia.org/wiki/תסביך_אדיפוס 3/11/2017.
4. http://www.psychiatry.org.il/תסביך_אקטרה 3/11/2017.
5. יוסף חיים ברנר, בנשף, פרויקט בן יהודה 6 / 11 / 2017.